

U poglavlju naslovljenom "Umjetnik i politika", koje nije uključeno u "Sadržaj", autor navodi da je Picasso pristupio Partiji s oduševljenjem i idealima, no obje vrijednosti prilično su nepraktične u politici, i to posebno u vrijeme kada je ona vrlo gruba. Zahvaljujući svojem ugledu, materijalnoj neovisnosti, ali i činjenici da je živio u demokratskome društvu, Picasso je mogao uspravno ustrajati u svojem uvjerenju, ne napuštajući stranu koju je izabrao.

Napomene radi, čehoslovačka marka s "Guernicom" bila je prva marka koja je prikazivala monumentalno djelo u obliku poštanske minijature 1967. godine. Ni "Grobnića" ni "Spomenik Španjolcima poginulim za Francusku" nisu još našli svoje mjesto na poštanskim vrijednosnicama. "Golubica" nikada nije našla svoje mjesto na poštanskim izdanjima zapadnih zemalja, kao što je nije bilo ni u nekim monografijama posvećenim Picassu. Njegove su ideje ili stilizirani crteži svakako potvrdili dugoročnost i univerzalnost poruke mira i pokazali da je bez obzira na vrijeme u kojem je stvarao svoje golubice Picasso podržao pravu i trajnu temu mira, slobode i neovisnosti naroda.

Ova knjiga Radovana Vukadinovića zanimljiv je prikaz političkoga profila umjetnika koji je u vremenu u kojem je živio i stvarao jednostavno rečeno bio drugačiji. Picassova imaginativnost pokazala je i smionost njegovih remek-djela i smionost čovjeka komu je životni credo bila i ostala ideja slobode, osobne i kolektivne, kao i želja za socijalnom pravdom. U knjizi su pregledno i jasno prikazani izdašni podaci o osobama i događajima koji su na svoj način djelovali i utjecali na međunarodne političke odnose u XX. stoljeću. Pojedine greške u godinama i imenima valja pripisati obilju podataka koje autor koristi usporedno prikazujući međunarodne političke odnose i bogatu predmetnu tematsku filateliju. Ovu knjigu preporučuje se za upotpunjavanje saznanja i o stvaraocu Pablu Picassu, o njegovu odnosu prema našim prostorima, zalaganju za mir, o izvornosti političkoga pristupa u međunarodnim političkim odnosima, dokumentima vremena, i o danas nekako zaboravljenoj temi kreativnosti, odvažnosti, samostalnosti i nesputanosti.

VESNA IVANOVIĆ

Vladimir GEIGER, *Josip Broz Tito i ratni zločini: Bleiburg – Folksdojčeri*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2013., 149 str.

U izdanju Hrvatskoga instituta za povijest objavljena je knjiga *Josip Broz Tito i ratni zločini. Bleiburg – Folksdojčeri* dr. Vladimira Geigera. Zapravo se radi o šest radova koji su prethodno objavljeni u domaćim i inozemnim znanstvenim časopisima, a ovdje su objedinjeni na jednome mjestu. Autor argumentirano obrazlaže odgovornost Josipa Broza Tita za zločine koji su počinjeni tijekom Drugoga svjetskog rata i neposrednog poraća, stavljajući naglasak na događaje na Bleiburškome polju i na sudbinu jugoslavenskih Nijemaca, odnosno folksdojčera. Osim navedenih radova knjiga sadržava i popis izvora i literature (str. 115. – 133.), sažetak na engleskome (str. 135. – 136.) i njemačkome jeziku (str. 137. – 138.), imensko (str. 139. – 144.) i mjesno kazalo (str. 145. – 149.) te bilješku o autoru.

Knjiga započinje kratkim uvodom autora "Riječ unaprijed" (str. 7. – 8.), u kojem se objašnjava potreba rasvjetljavanja uloge J. Broza Tita i Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije (NOV i PO Jugoslavije) odnosno Jugoslavenske armije u zločinima koji su se dogodili u Hrvatskoj i Jugoslaviji potkraj i neposredno

nakon Drugoga svjetskog rata. Autor opisuje partizansku i komunističku represiju koja je vladala u navedenome razdoblju, nastojeći time upozoriti na odgovornost J. Broza Tita, koji je bio na vrhu piramide vojne i civilne vlasti te je kao takav objedinjavao najvažnije položaje i dužnosti u Komunističkoj partiji Jugoslavije i Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji / Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji, uzimajući za primjer slučaj Bleiburga i sudbine folksdojčera kao ogledni primjer “obračuna s narodnim neprijateljem”. Autor je naglasio i potrebu da se skinu dogma o nepogrešivosti J. Broza Tita, koja je zastupljena u velikom dijelu hrvatske historiografije, te da se započne znanstveni dijalog o partizanskoj i komunističkoj represiji i zločinima.

“Josip Broz Tito i Bleiburg” (str. 9. – 29.) naslov je poglavlja u kojem autor na temelju arhivske građe, tiska i relevantne literature pokušava prikazati koja je bila uloga J. Broza Tita u događajima koji su se zbili na Bleiburškome polju u svibnju 1945. te njegovu odgovornost u masovnim likvidacijama ratnih zarobljenika u Sloveniji koje su potom uslijedile. Tu je potrebno naglasiti da je pod pojmom Bleiburg autor obuhvatio sve događaje koji su se dogodili prilikom završnih borbi u Drugome svjetskom ratu, uključujući povlačenje vojnih postrojbi Nezavisne Države Hrvatske i Trećega Reicha smjerom Celje – Slovenj-Gradec – Dravograd – Bleiburg, britansko izručenje zarobljenika iz Austrije Jugoslavenskoj armiji te masovne likvidacije koje su nakon toga uslijedile kraj Dravograda, Maribora, Celja, Kočevskog Roga i na “križnim putovima” kojima su zarobljenici vraćani u logore diljem Jugoslavije. Navodeći dokumentaciju nastalu pri radu postrojbi NOV i PO Jugoslavije odnosno Hrvatske i organa unutarnjih poslova, u prvome redu Odjeljenja zaštite naroda (OZN-a) i Korpusa narodne obrane Jugoslavije (KNOJ), utvrđuje nedvojbenu odgovornost J. Broza Tita u masovnim pokoljima. Uz to autor polemizira i s povjesničarima (primjerice Ivom Goldsteinom) koji navedene događaje relativiziraju i, iako priznaju odgovornost J. Broza Tita, i dalje ga opravdavaju smatrajući da su oni kao takvi bili posljedica zločina koji se počeo događati u travnju 1941., odnosno po stvaranju Nezavisne Države Hrvatske.

U drugome poglavlju, naslova “Josip Broz Tito i sudbina jugoslavenskih Nijemaca” (str. 31. – 50.), autor se bavi sudbinom njemačkoga stanovništva u Jugoslaviji i odgovornošću J. Broza Tita pri zločinima koji su počinjeni nad njima nakon Drugoga svjetskog rata. Iako je po “Odluci o izgradnji Jugoslavije na federativnom principu”, donesenoj na 2. zasjedanju Antifašističkoga vijeća narodnoga oslobođenja Jugoslavije 29. studenoga 1943., te “Deklaraciji o osnovnim pravima naroda i građana demokratske Hrvatske”, donesenoj na 3. zasjedanju Zemaljskoga antifašističkog vijeća narodnoga oslobođenja Hrvatske u svibnju 1944., između ostalog zajamčena ravnopravnost i svim nacionalnim manjinama, sudbina jugoslavenskih folksdojčera bila je drugačija. Njima po završetku Drugoga svjetskog rata nije samo konfiscirana sva imovina te su im oduzeta sva nacionalna i građanska prava nego su uslijedila i masovna uhićenja i likvidacije. Autor u ovom poglavlju, koristeći se arhivskom građom, literaturom, publicistikom i prije svega memoaristikom, opisuje kakva je bila uloga J. Broza Tita pri određivanju sudbine jugoslavenskih Nijemaca te utvrđuje njegovu odgovornost za njihove progone, likvidaciju i odvođenja u logore. Treba naglasiti da se u najvećoj mjeri radilo o civilima, odnosno ženama, djeci i starijim osobama, koji su postali žrtva nametnute kolektivne krivnje.

Iduće poglavlje nosi naslov “Ljudski gubici Hrvatske u Drugom svjetskom ratu i poraću koje su prouzročili Narodnooslobodilačka vojska i partizanski odredi Jugoslavije/Jugoslavenska armija i komunistička vlast. Brojidbeni pokazatelji (procjene, izračuni, popisi). Case study: Bleiburg i folksdojčeri” (str. 51. – 77.). Na temelju najznačaj-

njih demografskih i historiografskih djela, kao i žrtvoslova, autor na primjeru slučaja Bleiburg i sudbine folksdojčera prikazuje partizansku i komunističku represiju koja je rezultirala ljudskim gubicima čiji brojidbeni podaci do današnjih dana nisu potpuno rasvijetljeni te su na neki način i dalje jedna od najintragantnijih istraživačkih tema. Autor prikazuje početne procjene o broju stradalih u Hrvatskoj i Jugoslaviji potkraj Drugoga svjetskog rata i poraća, koje su uglavnom bile proizvoljne i nepouzdana, nakon toga navodi znatno pouzdanije podatke temeljene na statističkim odnosno demografskim izračunima te završava s brojidbenim pokazateljima koji su utemeljeni na najnovijim sustavnim istraživanjima. Prikupljene podatke prikazuje u sedam tablica, gdje donosi konkretne brojke stradalih vojnika i civilnoga stanovništva. Ukupni stvarni gubici vezani za Bleiburg mogli bi iznositi najmanje oko 70 000 do 80 000, od čega je Hrvata oko 50 000 do 55 000, a žrtava jugoslavenskih Nijemaca bilo je najmanje oko 64 000.

Iduća tri poglavlja zapravo su reagiranja autora na dvije knjige i zbornik koji obrađuju problematiku kojom se autor bavi. Prvo u nizu osvrt je na knjigu Nikole Anića "O knjizi Nikole Anića, Antifašistička Hrvatska. Narodnooslobodilačka vojska i partizanski odredi Hrvatske 1941.-1945., Zagreb, 2005." (str. 79. – 82.). Kao glavnu zamjerku knjizi Vladimir Geiger ističe ideološko-hagiografski stil kojim je pisana. Također ističe da je sadržajno nesređena, nepotrebno preopširna, s pogrešno napisanim bilješkama te da sadrži razne navode i tvrdnje koji nisu znanstveno pokrijepljeni. Osim toga smatra da je u njoj izneseno mnogo pristranih i neodrživih teza o NOV i PO Hrvatske 1941. – 1945. nastalih u vrijeme socijalizma, posebno ističući dogmu o nepogrešivosti J. Broza Tita.

"O zborniku Bleiburg i Križni put 1945. Saveza antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske" (str. 83. – 98.) naslov je idućeg poglavlja, u kojem autor daje svoj osvrt na taj zbornik. Nakon što je naveo sudionike skupa i njihove radove, iznosi niz argumenata kojima potkrepljuje tvrdnju da se tu radi o jednostranom zastupanju starih komunističkih obmana po kojima su događaji na Bleiburgu i ubojstva koja su nakon toga uslijedila pojedinačni ekscesi te da J. Broz Tito ne snosi nikakvu odgovornost za zločine koji su se dogodili potkraj Drugoga svjetskog rata i u neposrednom poraću. Autor također smatra da sudionici skupa svoje viđenje navedenih događaja smatraju znanstvenim pristupom, a svako drugačije mišljenje zapravo je revizionizam. Zločini koji su počinjeni relativizirani su i pravdani, smatrajući da je riječ o osveti za prethodno počinjene zločine. Prelazeći kroz radove objavljene u navedenom zborniku, autor nabraja i pobija sve objavljene netočnosti, neistine i poluistine.

Posljednje poglavlje u knjizi osvrt je na dijelove knjige Ive Goldsteina naslova "U povodu knjige Ivo Goldstein, Hrvatska 1918.-2008. – osvrt na poglavlja: 48. 'Rasap i slom NDH, Bleiburg i Križni put', 49. 'Obračun s narodnim neprijateljem' i 50. 'Ratni i demografski gubici'" (str. 99. – 113.). Goldstein u svojoj knjizi navodi da je J. Broz Tito znao za zločine koji su se događali pred sam kraj Drugoga svjetskog rata i u poraću te da je postojala njegova načelna suglasnost, ali iako je nizom odredbi pokušao spriječiti takve zločine, nije uspio u toj namjeri jer njegova upozorenja nisu bila dovoljno stroga. Takvu tvrdnju Geiger pobija smatrajući da je J. Broz Tito kao središnja ličnost u vojnim i političkim pitanjima naredio masovne likvidacije. Goldstein također smatra da su likvidacije na križnim putovima individualni ispadi motivirani osvetom te, po Geigerovu mišljenju, stvara "okvir" za razumijevanje "osvete". Osim navedenog, autor se i u ovome poglavlju dotiče problema folksdojčera i uloge J. Broza Tita u odnosu prema njima, koje Ivo Goldstein, po njegovu mišljenju, prikazuje površno, shemat-

ski i netočno. Geiger također zamjera Goldsteinu što nije koristio najznačajnije radove koji se bave partizanskom i komunističkom represijom i zločinima te navodi da za neke navode i podatke ne donosi i ne poziva se na izvore i literaturu. Zaključuje da se tu radi o ideološkoj matrici s nizom činjeničnih i interpretacijskih grešaka.

Knjiga *Josip Broz Tito i ratni zločini. Bleiburg – Folksdojčeri* značajno doprinosi ovoj još uvijek donekle kontroverznoj temi jer nastoji prikazati stvarnu ulogu i odgovornost J. Broza Tita u pogubljenjima bez sudskoga postupka i evidencije koja su se intenzivno događala u posljednjim ratnim i prvim poratnim danima, kao i u sustavnim likvidacijama zarobljenih vojnika i civila koje su provodile redovne jugoslavenske vojne postrojbe, OZN-a i KNOJ. Upravo zbog toga ova bi knjiga trebala biti polazišna točka svakog povjesničara koji se bavi suvremenom povijesti, ali i šireg čitateljstva koje želi saznati kako su se partizanski pokret i Komunistička partija Jugoslavije nakon rata obračunali s neprijateljima i neistomišljenicima te koja je bila stvarna uloga J. Broza Tita u tome. Važno je napomenuti da je potrebno metodološki pristupiti svakoj istraživačkoj temi, kao što je učinjeno u prikazanoj knjizi, bez obzira na to o kojem se razdoblju radi, tako da bi mlađe generacije naučile iz tog primjera kako objektivno pristupiti istraživanju.

ANA JURA

Snježana BANOVIĆ, *Država i njezino kazalište. Hrvatsko državno kazalište u Zagrebu 1941. – 1945.*, Profil, Zagreb, 2012., 483 str.

Knjiga Snježane Banović *Država i njezino kazalište. Hrvatsko državno kazalište u Zagrebu 1941. – 1945.* postala je zbog velike medijske pozornosti jedan od poznatih naslova prošle sezone. Skladno opremljena i dobro uređena, dočekana je s odobravanjem. Knjiga je utemeljena na doktorskoj disertaciji koju je autorica obranila na Filozofskome fakultetu u Zagrebu. Opsegom doseže 483 stranice, uz 36 stranica kvalitetnih slikovnih priloga.

Autorica u "Predgovoru" (str. 11. – 15.) daje uvodne napomene o svome istraživanju i zahvaljuje onima koji su joj u tom dugotrajnom radu pomogli. Slijedi poglavlje "Kulturna politika NDH" (str. 17. – 70.). U njemu se govori i o razdoblju od 1918. do 1941., a zatim se autorica usredotočuje na utjecaj ustaškoga pokreta na kulturu u vrijeme Nezavisne Države Hrvatske (NDH), utjecaj Mile Budaka na kulturu općenito i kazalište posebno te na djelovanje Hrvatskoga državnog kazališta na međunarodnome planu.

Istraživanje središnje teme započinje poglavljem "Intendant Dušan Žanko (22. travnja 1941. – 8. studenoga 1943.)" (str. 71. – 128.), u kojem se opisuje Žankovo djelovanje i određivanje repertoara Hrvatskoga državnog kazališta u dvije kazališne sezone (1941./1942. i 1942./1943.). Slijedi poglavlje "Intendant Marko Soljačić (12. studenoga 1943. – 8. svibnja 1945.)" (str. 129. – 158.), u kojem je opisano djelovanje drugog, ujedno i posljednjeg intendanta Hrvatskoga državnog kazališta. Njegov je zadatak bio, doznajemo u navedenom poglavlju, održati djelovanje Kazališta u nepovoljnim ratnim uvjetima, odnosno tijekom sezona 1943./1944. i 1944./1945. Nakon tog kronološkog prikaza djelovanja Kazališta kroz četiri godine postojanja NDH slijedi poglavlje "Financijsko i pogonsko održavanje Kazališta" (str. 159. – 198.), u kojem se govori o stanju u samoj kazališnoj kući te uvjetima koji su vladali u njoj i u njezinu okružju. Glavne su teme financijski prihodi i rashodi te odnos s Državnom riznicom. U idućem